

Napoli “Küffarından” Esir Mektupları ya da Bir Deniz Savaşının/Cenginin Anlatımı

Captive Letters from the Naples “Heathen” or Narration of a Naval Warfare/Battle

<https://doi.org/10.52792/tws.996263>

Güner DOĞAN¹

Araştırma Makalesi

¹ Dr. Öğr. Üyesi – Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü ve Türk Tarih Kurumu

 [ORCID: 0000-0001-6746-2128](https://orcid.org/0000-0001-6746-2128)

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Güner DOĞAN

E-posta/E-mail:

gu.dogan@gmail.com

Geliş tarihi/Received:

16 Eylül 2021

Revizyon talebi/Revision Requested:

24 Eylül 2021

27 Eylül 2021

Son revizyon /Last revision:

27 Eylül 2021

Kabul tarihi/Accepted:

30 Eylül 2021

Atıf/Citation:

Doğan, Güner. “Napoli “Küffarından” Esir Mektupları ya da Bir Deniz Savaşının/Cenginin Anlatımı”. *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi* 2, no. 2 (2021): 156-169.

Özet

Türkler ile İtalyanlar arasındaki ilişkilerin kökeni oldukça erken dönemlere kadar gitmektedir. En temelde ticaret yoluyla başlayan bu ilişkiler daha sonra hemen her alanda kendini göstermiştir. Elbette bu temasların düz bir çizgide, sorunsuz olarak gittiğini söylemek de doğru değildir. İtalyan kent devletleri ve daha sonra Osmanlılar arasında farklı zamanlarda birçok savaş cereyan etmiştir. Bu savaşların en yoğun yaşandığı yer ise korsanlık kaynaklıdır. Bu noktada korsanların çıkış yerleri çoğunlukla Cezayir, Tunus ve Trablus’dur. Buradan hareket eden korsanlar farklı İtalyan gemileri ile karşılaşmışlar ve çarpışmışlardır. Denizlerdeki mücadelenin neticesinde her iki taraf için de ortaya bir sorun çıkacaktır: Esirler. Esaret altına alınanların hapsedildikleri yerlerde kaleme aldıkları Osmanlıca mektuplar bu çalışmanın konusunu oluştururken daha özeldir Napoli’de bir savaş sırasında esir düşmüş 15 Müslümanın yazdıklarına odaklanılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Korsanlık, Esaret, İtalya, Napoli, Osmanlı, Cezayir

Abstract

Origins of the Turkish-Italian relations date back to very early periods. These relations that initially started through trade extended later to almost every field. It would naturally be wrong to assert that these contacts went smoothly on a straight line. Several wars broke out between Italian city states and then the Ottomans, at different times. Where such battles took place most densely would be the seas. Another aspect of the warfare/battles peculiar to the Mediterranean region resulted from piracy. At that point, the points of departure for the pirates were mostly Algeria, Tunisia, and Tripoli. The pirates departing from those spots encountered various Italian ships and clashed. As a consequence of the clashes at sea, a problem would emerge for both parties: The captives. The letters in Ottoman Turkish, written by those held captive in jails, constitute the main subject of this study which more specifically focuses on the letters written by 15 Muslims who were captured during a war in Naples.

Key Words: Piracy, Captivity, Italy, Naples, Ottomans, Algeria

GİRİŞ

“Her kişi başı açık uryân püryân akli perişan kendimizi garibân küffâr illerinde hâlimiz yaman...”¹ cümleleri ile mektubuna başlayan isimsiz yazar, kısa zaman evvel yaşadığı talihsiz bir deniz savaşının ardından, “Napoli küffârında”² esaret altında olduklarını bildiren satırlarını acıklı bir dille muhatabına ulaştırma hayali içindeydi.³ Mektup yazarının esaret altına girmesine yol açan deniz savaşı 1795 yılında (19 Safer 1210) yaşanmıştı. Bu, Cezayir’den yola çıkan⁴ ve anlaşıldığı kadarıyla Napoli taraflarında “küffârın” saldırısı neticesinde esaret altına düşenlerin ayrıntılı olarak anlattığı bir vakaydı. Napoli Devlet Arşivinde muhafaza edilen tespit ettiğimiz 15 mektubun ortak noktası esir alınmış kişilerin muhataplarına yönelik olarak bir an evvel kurtarılmayı arzu etmelerinin beklentisi içinde olmalarıydı. Elbette bu isteklerini satırlarına döken esir Müslüman mektup yazarları aynı zamanda yaşadıkları, esir düşmelerine sebep olan, talihsiz durumu da ayrıntılı bir şekilde anlatmayı ihmal etmemişlerdi. Bu bakımdan bu makaleye konu olan mektuplar bize hem esaret anlatısı sunmakta hem de üç gün üç gece süren bir deniz savaşının genel panoramasını vermektedir.

Esaret anlatıları noktasında kaleme alınan mektuplar İtalyan Devlet Arşivlerinde oldukça çok sayıda karşımıza çıkarken, bu mektupların bizzat Müslümanlar tarafından Osmanlıca olarak kaleme alınanların varlığı ise, en azından şimdilik, daha sınırlı kalmaktadır. Ancak farklı İtalyan arşivlerinde yapılan araştırmalar Osmanlı tebaasına mensup ve Osmanlıca olarak yazılmış mektupların varlığını bizlere kanıtlar niteliktedir. Bu noktada daha evvel Venedik Devlet Arşivi’nden tespit ederek yayınladığımız Osmanlıca bir mektubu hatırlatmak isteriz. İstanbul’da babasına yazdığı mektubun cevabını aldığını tahmin ettiğimiz Abdurrahman Çelebi adındaki esir, esaretini konu edinen mektubunda acıklı bir vaziyeti bize gösterirken esarettten kurtulmak için çarpınan ve kendi ifadesiyle “gece gündüz gözlerinden yaş yerine kan gelen” bir babanın çaresizliğini de resmetmişti. İstanbul’da Venedik elçisine (balyos) giderek oğlunun esarettten kurtulması için çabalayan Abdurrahman Çelebi’nin babasının kaleme aldığı şu satırlar yaptığı girişimin de özetini sunmaktadır: “Benim oğlum Balyoz bir merhametlü devletlü adam imiş ricâ eyledükde bize merhamet eyleyüb ve elem üzre olmayın hatırınız için izn çıkarüb ikrâr eyleyüb bağışlarum deyü va’d eyleyüb ve kâğıd yazub...” İstanbul’daki Venedik elçisinin Çelebinin babası tarafından gerçekleştirdiği bu girişime yönelik tam olarak ne yaptığını bilmiyoruz ancak en azından Çelebi’nin babasından Venedikliler tarafından bir fidye talep edildiğini şu cümlelerle anlıyoruz: “malum yokdur ki verüb seni çıkar[ayım]”⁵

Bunun yanı sıra yine İtalya’da ancak bu sefer Floransa’da bulunan bir başka Osmanlıca mektup benzer şekilde esaret altında bulunan bir Osmanlı tebaasına aitti. Kuzey Afrika’da görev yapan bir Türk denizcisi ve idarecisi olan Cafer Hoca kalyatası ile denizde seyir halinde iken Floransa dukasının gemileri tarafından ele geçirilip esir edilen bu kişi Balıkesirli Erdoğan oğlu Hamza idi. Floransa hapisanesinde bulunan Hamza’ya kardeşi tarafından yazıldığı anlaşılan

¹ ASNP (Archivio di Stato di Napoli), *Museo. Miscellanea di Scrittura-stanza 147*, busta: Arm.C, stipo B, 41, mektup no: 24

² Burada mekân olarak mektuplar iki yeri zikretmektedir: Napoli ve Sicilya. Hangisinin tam olarak işaret edildiği biraz muğlak kalmaktadır.

³ ASNP, *Museo. Miscellanea di Scrittura-stanza 147*, busta: Arm.C, stipo B, 41

⁴ Mektuplarda Cezayir için sürekli “Sultan Cezayir” ifadesi kullanılmaktadır.

⁵ ASVe (Archivio di Stato di Venezia), *Bailo a Costantinopoli, Lettere e Carteggi*, busta:126/1, Rebi-ül-evvel 1113. Bkz. Güner Doğan, “Osmanlı-Venedik İlişkilerinde Bir ‘Tüccarın’ (Abdurrahman Çelebi) Dünyası (1701-1702): Esaret, Çaresizlik ve Özgürlük”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, cilt:29, sayı:1, (2012): 95-108

Osmanlıca mektup bu sefer baba yerine bir kardeşin çabasını bize göstermektedir. Kardeşi Hamza’ya yönelik olarak “*hasretiniz nârına yanmış*” bir kişi olarak kendini tasvir eden mektup yazarının bu hasretinin son bulduğuna dair bir bilgiye sahip olamıyoruz. Ancak daha evvel Venedik’te esir olan Abdurrahman Çelebi gibi onun da fidye karşılığında serbest bırakılabileceğine dair bir izlenim ediniyoruz.⁶

Diğer başka bir örneği de bu makalede konu edineceğimiz Napoli’den verebiliriz. Napoli’de esaret altına alınıp Anabolu’ya götürülen ve orada tutulan Halil adındaki bir kişinin annesi tarafından yapılan girişim noktasında kaleme alınan mektup aynı zamanda esir düşenin esaret altına alınışının da kısa bir hikâyesini şu satırlarla anlatmaktadır: “*İstanbul’da Otakçılar Mahallesinde sâkin Hüseyin ibni Halil yirmi beş yaşında olub bundan dört beş sene mukaddem Cezayir sefinesiyle Cezayirden çıkub Akdenizde gezer iken Sicilyateyn sefineleri ahz ve esir idüb Anabolu’ya getürmekle esir merkûmun vâlidesi Zeyneb nâm hâtûn arzûbaliyle tablisini ettikden Taraf-ı Devlet-i Aliyyeden itlakı matlûbdur*”.⁷ Son olarak yine Napoli’de esir düşen ve kurtarılmayı bekleyen dört Osmanlı tebaasına yönelik İstanbul’da yaşayan İshak Ağa tarafından gönderilen mektubun sadece elimizde kalan zarfında ise şu bilgiler mevcuttur: “*Bu mektûb İspanya Anabolusunda [Napoli] bala esir olan İstanbuli Parmaksız Sakka, Süleyman Beşe ve Bergamalı Küçük Osman Beşe ve Kandiyalı Mehmed Beşeye vusûl bula...*”.⁸

Venedik, Floransa ve Napoli’deki arşivlerde var olan yukarıdaki mektupların sayısının daha fazla olduğu muhakkaktır. En azından şu aşamada Osmanlıca olarak kaleme alınmış bir mektup özelinde örnek veremesek de Cenova gibi denizcilikle yoğun olarak iştilal eden ve çokça Müslüman esirin varlığını bildiğimiz kentlerde de benzer hikâyelere tesadüf etmek oldukça olasıdır.⁹ Çünkü esaret hususunda çokça yayın yapan Salvatore Bono’nun haklı tespitleriyle Müslümanların büyük çoğunluğu Napoli, Civitavecchia, Livorno, Cenova gibi kadirge tipi gemilerin yoğun olduğu limanlarda bulunurlardı. Tutsakların büyük kısmı ise, zaman geçince de hepsi, harp filolarında bulunan kadirgalarda kürekçi olarak tutuluyorlar ve bunların büyük kısmı ise Cezayir, Tunus, Trablus ve Fas kökenli idiler.¹⁰ Bu noktada şanslı olanların bir kısmı mevcut vaziyetlerini anlatan mektuplarını bir şekilde yakınlarına ulaştırabiliyordu.¹¹ Ancak bunu bir şans olarak nitelemek yerine bizzat esaret altına alan tarafından teşvik edilmiş bir durum olabileceğini de hatırd tutmakta fayda var. Kürekçi olmaları için çalıştırılan esirlerin başka kişilere satılması ile kurtulmaları noktasında getirebilecekleri fidye arasında önemli bir fark vardı. Zaman içinde fidyenin çok daha kârlı bir işe dönüşmesi ile esir edilenlere böyle bir “hak” tanınmış ve bir anlamda özgür kalmaları için onlara “fırsat” verilmişti. Yukarıda verdiğimiz mektuplardan örnekler bizi böyle bir yoruma götürürken aşağıda asıl konu edineceğimiz ancak “gönderilmemiş mektuplar” ise her zaman bu isteğin tam olarak gerçekleşmediğini gösterecektir.

⁶ Mikail Acıpinar, “Floransalılara Esir Düşen Erdoğan Oğlu Hamza’ya Yazılan Türkçe Bir Mektup (1576)”, *Erdem*, sayı:66, (2014): 5-18. Floransa özelinde farklı iki Müslüman’a ait mektup örneği için ise bkz. Salvatore Bono, *Yeniçağ İtalya’sında Müslüman Köleler*, çev. Betül Parlak, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003): 264-265

⁷ ASNP, *Ministero degli Affari Esteri*, Busta: 200, 10 Muharrem 1149

⁸ ASNP, *Ministero degli Affari Esteri*, Busta: 204, Tarihsiz

⁹ “Cenova’da köle olmak Magreblilerin hafızasında başa gelebilecek en kötü kader olarak kabul ediliyordu, günümüzde bile birisinden nefret edildiğinde şöyle beddua edilir: Cenova’ya köle olarak satılırsın inşallah” Bkz. Salvatore Bono, *Yeniçağ İtalya’sında Müslüman Köleler*, s.231

¹⁰ Osmanlı tarafının da esirleri benzer işlerde kullandıklarını belirtmeliyiz. Özellikle İstanbul’a elçilik vazifesi ile gelen Venediklilerin, raporlarına yansıyan şekliyle, en çok şikâyet ettikleri husus bu olacaktır.

¹¹ Salvatore Bono, “Yeniçağda İtalya’da Türk-Müslüman Tutsaklar”, çev. Mahmut H. Şakiroğlu, *Erdem*, sayı:3/9, (1987): 839-848

İTALYA’DA ESARET

Venedik, Napoli, Cenova, Floransa vd. İtalyan kentlerinde ve Akdeniz’in farklı birçok noktalarında¹² türlü sebepler ile esaret altında olan çok sayıda Müslümanın varlığı yapılan birçok araştırma neticesinde bugün çok daha net olarak bilinmektedir.¹³ Böyle bir durum Türklerin diğer devletlerle olan ilişkisinden çok farklı olarak çok erken dönemlerden itibaren İtalyanlar ile olan ilişkilerinin kapsamlı ve yoğun bir şekilde seyretmesinden kaynaklanmaktadır.

İtalyanların evvela beyliklere ve ardından Osmanlı Devleti’ne olan merakı ve ilişkisi sadece coğrafyanın onlara sunduğu bir arada olma ya da sınırdaş/hemhudut olma durumlarında değil hiç şüphesiz çok daha evvel başka bir kadim devletin varlığı ile doğrudan alakalıdır. Daha Osmanlılar bir beylik halinde tarih sahnesine çıkmadan çok evvel İtalyanların ve özellikle Venedik, Ceneviz¹⁴ Amalfi ve Pisalıların¹⁵ varlıklarını hissettirdikleri yerler henüz Bizans’ın kontrolü altındaydı. Bu dört devletin Bizans ve onun sahip olduğu topraklar üzerinde gerçekleştirdikleri ticari aktiviteler onların gelişmesi adına oldukça önemli idi. Venediklilerin Akdeniz, Karadeniz ve temelde adalar üzerinde olan bağlantıları, Cenevizlilerin Galata¹⁶, Karadeniz ve Akdeniz’de adalardaki varlıkları ve Floransalıların¹⁷ Galata’daki işleri kendi ülkeleri ile olan ticaret hacminin gelişmesi noktasında temel unsurlar arasındaydı.¹⁸ Bu üç devlet diğer devletlere oranla Küçük Asya’da beyliklerin ortaya çıktığı

¹² “Hicri 1005 senesi Ramazanında (Nisan 1597) Bâf kadılığına gitmekte iken Malta korsanlarına esir düşerek iki seneden fazla bir müddet Malta’da yaşamak mecburiyetinde kalmış olan Macuncuzâde Mustafa Efendi”yi ve “Sicilya adasında, Messina boğazı yakasında Messina kalesinde” esir olan Abdi Çelebi’yi, kaleme aldıkları mektupları farklı yazarlar tarafından yayımlandığı için, örnek olarak verebiliriz. Bkz. İsmet Parmaksızoğlu, “Bir Türk Kadısının Esaret Hatıraları”, *İÜEF Tarih Dergisi*, cilt:5, sayı:8, (1953): 77-84; Halil Sahillioğlu, “Akdeniz’de Korsanlara Esir Düşen Abdi Çelebi’nin Mektubu”, *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, sayı:17-18, cilt:13, (1963): 241-256

¹³ Bu noktada şu iki çalışma, rakamların yer aldığı, oldukça ayrıntılı bilgiler vermektedir: Salvatore Bono, “Catture di Musulmani Sulle Coste Italiane (XVI-XIX sec.)”, *Africa*, XXXV-n.2, (Giugno 1980): 281-286; Salvatore Bono, *Yeniçağ İtalya’sında Müslüman Köleler*; Venedik’teki esirler hakkında ise şu çalışmaya da bakılabilir: Maria Pia Pedani, *Osmanlı Padişahının Adına: İstanbul’un Fethinden Girit Savaşı’na Venedik’e Gönderilen Osmanlılar*, çev. Elis Yıldırım, (Ankara: TTK Yayınları, 2011): 142-146

¹⁴ Cenevizlilerin Doğu Akdeniz, Sakız Adası, Midilli Adası, Karadeniz ve Galata’daki faaliyetleri hakkında şu temel çalışmalarda oldukça tafsilatlı bilgiler bulunabilir: Laura Bolletto, “Genova ed il Mediterraneo Orientale nel Tardo Medioevo”, *Memorie della Accademia Lunigianese di Scienza, Giovanni Capellini*, vol.LXXVI, (2006): 29-87; Geo Pistarino, “I Genovesi nel Levante fra il Tramonto di Costantinopoli e L’Impero Ottomano”, estratto dal volume, *Aspetti Della Vita Economica Medievale*, Atti del Convegno di Studi nel X Anniversario della morte di Federico Melis, Firenze-Pisa-Prato, 10-14 Marzo 1984, Firenze, (1985): 91-125; Geo Pistarino, “Chio dei Genovesi”, *Studi Medievali*, sayı:10, (1969): 3-68; Louis Mitler, “The Genoese in Galata: 1453-1682”, *International Journal of Middle East Studies*, vol.10, no.1, (Feb.1979): 71-91; Semavi Eyice, “Testimonianze Genovesi in Turchia”, *Il Veltro*, XXIII/2-4 (1978): 591-597; Kate Fleet, *Erken Osmanlı Döneminde Türk-Ceneviz Ticareti*, çev. Özkan Akpınar, (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2009) ve Selim Parlaz, “Osmanlı-Ceneviz Ticareti (1450-1500)”, *Archivum Ottomanicum*, sayı:34 (2017): 139-152

¹⁵ Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I, Selçuklular’dan Bizans’ın Sona Erişine*, (Ankara: TTK Yayınları, 2020): 20-48

¹⁶ “Cenovalı’lar daha Latin istilasından önce 1160’lara doğru bu yörede yerleşme izni almışlardı, ancak burası 1267’den sonra kesin olarak bir Ceneviz mahallesine dönüşmüş oluyordu”. Bkz. Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I*, s.53

¹⁷ “1439 Ağustos’unda yapılan andlaşma ile Floransalılar, Pisalıların eskiden İstanbul’da ve Romania’da sahip oldukları bütün hak ve ayrıcalıkları elde ediyorlardı. Bkz. Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I*, ss.106-107. Bu konuda daha detaylı bilgiler için bkz. Mikail Acıpınar, *Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa: Akdeniz’de Diplomasi, Ticaret ve Korsanlık 1453-1599*, (Ankara, 2016)

¹⁸ “Ancak ısrarla vurgulanması gereken özellik, Türkiye-İtalya ilişkilerinde ana doğrultunun daima ticaret temeline dayandığı ve yüzyıllar süren bu ilişkilerin her iki toplumun kültür hayatlarında da küçümsenmeyecek izler doğurduğudur”. Bkz. Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I*, s.9

noktalarda ve Kostantinopolis'teki varlıklarını sürekli kılmak adına ise yeri geldiğinde önemli ayrıcalıklar elde ettikleri anlaşmalara imza atmışlardır. Daha Osmanlı beyliğinin tarih sahnesine çıkmasına seksen yıla yakın bir zaman dilimi varken Venedikliler 1220 yılında Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad I ile bir anlaşmaya varmışlardır. Bu anlaşma bir anlamda Doğu Akdeniz'de Venedik politikasının gelişimini gösterirken diğer yandan en önemlisi ise Türkler ve Venedikliler arasında ticari ve politik ilişkilerin inşası adına da temel kanıtlardan birisini oluşturmaktadır.¹⁹ Elbette bu anlaşmanın temelinde Haçlı Seferlerinin ve özellikle dördüncü haçlı seferinin ciddi etkisinin olduğunu göz ardı etmemek gerekir.²⁰ Venedikliler, Selçuklu Sultanı ile bir anlaşma masasına oturmadan kısa zaman evvel Bizans topraklarının hemen hemen yarısına el koymuş durumdaydı.²¹ Bu iki önemli dönüm noktasının Venedikliler ve ticaret kolonilerini düşündüğümüzde Cenevizliler adına karşılığı ise Türkler ile daha fazla temas etmek olmuştur.

Erken dönemlerden itibaren, yukarıda kısaca değindiğimiz, oldukça yoğun bir temas etrafında başlayan ve zaman içinde aktörlerin değişmesi ile²² devam eden Türk-İtalyan ilişkilerinde esaretin ve ona bağlı olarak ortaya konulan hikâyelerin de tek yönlü olduğunu söylemek çok doğru değildir. Müslümanların eline düşen İtalyanların/Avrupalıların anlattıkları da ifade yerindeyse ayrı bir külliyyat oluşturur ve benzer şekilde oldukça renkli bir anlatım orada da mevcuttur. Aslına bakılırsa bir yazarın ifade ettiği gibi, yayınlanan en eski esaret anlatılarının Osmanlı döneminde “Türk”lere esir düşmüş Avrupalılar tarafından yazıldığı da bir gerçektir.²³ En temelde Venedik ve Napoli Devlet Arşivlerinde yapılacak bir çalışma ya da İstanbul'da elçilik vazifesinde bulunan her iki kentten gelen elçilerin raporlarındaki kısa bir inceleme bize türlü mektupların örneklerini fazlasıyla verecektir.

NAPOLİ “KÜFFARINDAN” MÜSLÜMAN ESİRLERİN ANLATTIKLARI: BİR DENİZ SAVAŞININ HİKÂYESİ

Napoli kenti özelinde yapılan bir çalışma 17. yüzyılın başlarında kent genelinin tamamına yakınında Türklerden mürekkep 20 bin esirin varlığını bildirmektedir.²⁴ Bu sayı, daha evvel ifade

¹⁹ “8 Mart 1220 tarihli bu andlaşma hem Selçuklu Devleti ile Venedik Cumhuriyeti'nin birbirlerine yaklaşmalarının somut bir belgesi hem de Türk Kapitülasyonlar tarihinin de ilk belirgin örneği, kanevası niteliğini taşıyordu”. Bkz. Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri*, ss.209 ve 217-218; M.E.Martin, “The Venetian-Seljuk Treaty of 1220”, *English Historical Review*, vol.XLV, (1980): 321-330. Venedikliler'in erken tarihlerde Anadolu coğrafyasında Trabzon Rum İmparatorluğu ile önemli bir anlaşmaya imza attığını da belirtelim. Bu anlaşmanın detayları için ise bkz. Angeliki Tzavara, “I Trattati Commerciali Tra Venezia e L'Impero di Trebisonda, 1319-1396”, *Thesaurisma*, 41/42, (2011-2012): 41-87

²⁰ “Küçük Asya adının Türkiye'ye dönüştüğü Anadolu Selçuklular döneminde Türkler'le İtalyanlar'ın ilk kez savaş yollarında Haçlı Seferlerinde karşılaşmış oldukları söylenebilir”. “Dördüncü haçlı seferiyle Bizans İmparatorluğu topraklarının 1/8'ini ele geçirmiş olan Venedik...” Bkz. Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I*, s.142 ve s.364

²¹ Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I*, ss.25-30

²² Türk-İtalyan ilişkilerinin sonraki dönemlerinde Venedikliler diğer İtalyan devletlerine göre daha ön plana çıkacaktır ve iki devlet arasındaki ilişkiler 1797 yılına kadar devam edecektir. Ayrıca 1740 yılından sonra diğer bir İtalyan devletinin varlığını hissettirmeye başladığını da belirtmemiz gerekir. İki Sicilya Krallığı ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler de her bakımdan yoğun ve mühimdir.

²³ İ. Cemil Schick, *Avrupalı Esireler ve Müslüman Efendileri: “Türk” İllerinde Esaret Anlatıları*, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2009): 10

²⁴ Salvatore Bono, “Esclaves Turcs en Italie du XVIe au XVIIIe Siècle”, *IX. Türk Tarih Kongresi Bildiriler*, II. cilt, Ankara, 1988, ss.933-943. Aynı yazarın Napoli'deki Müslüman kölelerle ilgili olarak işaret ettiği şu noktanın da altını çizmek gerekmektedir: “Napolili noterlerin kayıtları-Napoli büyük bir ihtimalle köle sayısının en yüksek

ettiğimiz gibi, denizle meşgul olan İtalyan kentlerinde belki de normal sayılabilecek bir rakam olarak görülebilir. Bu durum ticaret ve savaşın yoğun olarak yaşandığı Akdeniz genelinde resmi ya da gayri resmi korsanlık faaliyetlerinin bir neticesidir.²⁵ Fernard Braudel’in ifadeleriyle Akdeniz genelinde korsanlık, tarih kadar eski bir endüstridir ve çoğu zaman yaşam ile içli dışlıdır.²⁶ İşte bu korsanlığın neticesinde Napoli özelinde çok sayıda Müslümanın varlığından haberdar olurken Venedik ve diğer İtalyan kentlerinde olduğu gibi kent özelinde ve farklı noktalarda da bu varlığın yoğun olarak birtakım işaretlerine tesadüf edebiliyoruz. Bugün biliyoruz ki, Napoli’de daha 15. yy’ın ilk yarısından itibaren bir caminin ve 17. yy.’ın ortasından itibaren de bir Müslüman mezarının varlığı söz konusudur.²⁷ Benzer örnekleri Venedik²⁸ ve Cenova²⁹ için de verebiliriz. Hatta çok daha kuzeyde Milano³⁰ için de farklı örnekler özelinde bunları sıralayabilmemiz mümkün gözükmektedir. Her bakımdan bu etkileşimin izlerini takip edebilmek mümkünken esaret altına alınanların bu noktada farklı alanlardaki katkılarını da görebilmek mümkün gözükmektedir. Hatta çok daha ilginç olan bir çalışma esir edilen Müslümanların İtalyanların antropolojik karakterlerine olan sirayetini konu edinmiştir.³¹ Dolayısıyla esaret altına alınma durumu sadece esir edilenin belli mekânlarda veya sürekli olarak gemilerde kürek çekmesi için kalmasını gerektirmiyor onların kent yaşamıyla, belirli müsaadeler ışığında, içli dışlı olmasının fırsatını da veriyordu. Bu ise her bakımdan kültürler arasında geçişkenliğin türlü çerçevelerden yollarını açıyordu. İtalya’nın güneyi bu bakımdan çok daha şanslı durumdaydı.

Daha evvel İtalya özelinde bazı noktaların Müslüman egemenliğine girmiş olması iki kültür arasında ciddi oranda etkileşimi artırırken akabinde ticaret ve ağırlıklı olarak yaşanan savaşlar esaret durumunu da ortaya çıkarmıştır. Daha evvel ifade ettiğimiz gibi, bu durum tek taraflı da değildir. Her iki kesimden çok sayıda esirler vardır ve bunlar bir şekilde sesini duyurmak ve esaretten kurtulmak için farklı zamanlarda bireysel ya da toplu olarak birtakım mektuplar kaleme almışlardır. Bu mektuplar, eğer cevabı yazılmış ise, gönderilme şansına erişiyor bazıları ise daha gönderilmeden esir olanın elinde kalabiliyordu. Bu makaleye konu ettiğimiz mektuplar işte bu ikinci kısma girmektedir yani Napoli’de bir deniz savaşı sonunda esir düşen toplamda 15 kişinin kaleme aldığı mektupları merkeze almaktadır.³²

Napolyon savaşları öncesinde Akdeniz’de 1795 yılında gerçekleşen deniz savaşında bir geminin ele geçirilmesi ile esir düşen 15 Müslüman’ın 3 gün 3 gece yaşadıklarını söyledikleri

olduğu kenti-kuşkusuz kölelerle ilgili pek çok alım satım sözleşmesi saklıyorlar”. Bkz. *Yeniçağ İtalya’sında Müslüman Köleler*, s.174

²⁵ Korsanlık hususunda oldukça ayrıntılı bilgiler veren şu çalışmaya bakılabilir. Emrah Safa Gürkan, *Sultanın Korsanları: Osmanlı Akdeniz’inde Gazâ, Yağma ve Esaret, 1500-1700*, (İstanbul: Kronik Yayınları, 2018)

²⁶ Fernand Braudel, *La Méditerranée e Le Monde Méditerranéen a L’Époque de Philippe II*, (Paris: Librairie Armand Colin, cilt:2, 1967): 940

²⁷ Bkz. Giuliana Boccadamo, *Napoli e l’Islam: storie di musulmani, schiavi, e rinnegati in età moderna*, (Napoli: M.D’Auria Editore, 2010)

²⁸ Bkz. Maria Pia Pedani, *Venezia Porta d’Oriente*, (Bologna: Società Editrice il Mulino, 2010): 22-28

²⁹ Bkz. Loredana Pessa, *Turcherie: Suggestioni dell’arte Ottomana a Genova*, (Genova: Sagep Editori, 2014): 46-53

³⁰ Bkz. Massimo Guidetti, *Milano e L’Islam*, (Milano: Edizioni Medusa, 2016)

³¹ Ridolfo Livi, *La Schiavitù Medioevale e La Sua Influenza Sui Caratteri Antropologici Degli Italiani*, (Roma, 1907)

³² Mektupların dili konusunda sıkıntılar olduğunu belirtmemiz gerekir. Yanlış ya da eksik ve yazım olarak oldukça sıkıntılı olan bu mektupların yazarlarının iyi bir eğitim ve kültür seviyesine sahip olduklarını söylemek zor gözüküyor.

mücadelede, onların dilinden söyleyecek olursak, kimliklerini bilmediğimiz ancak büyük olasılıkla İtalyan olarak tahmin ettiğimiz “kâfirler”in eline 340 civarı esir geçecekti. Garp ocakları içinde en büyük donanmaya sahip olan Cezayir’den yola çıktığını bildiğimiz bu geminin hangi amaçla sefer halinde olduğunu çıkaramıyoruz. Ancak Cezayir’de eyalet gelirlerinin büyük bir kısmının korsanlık yoluyla sağlandığını bildiren araştırmaların ışığında seferin bu amaçla yapılmış olduğunu az çok tahmin edebiliyoruz. Çünkü Akdeniz dışında da faaliyet gösteren Cezayir korsanları buradan hareket ederek İzlanda Adasına kadar dahi ulaşabiliyorlardı³³. Amaçlarının korsanlık olduğunu tahmin ettiğimiz bu seferin neticesi, mektubu kaleme alanların esir edilmesi ile sonuçlanacaktı. Her ne kadar “*bâzıyı kuvvet ile bu kadar ceng eyle[melerine]*”³⁴ rağmen sonuç alamayan Cezayir’den yola çıkan gemideki isimsiz bir mektubun sahibi, dile getirdiği şu beddua ile mektubunu sonlandıracaktı: “*Allab-ül-azîm elinden tedbirlerini perişân ve kendilerini kabr eyleye âmin*”.³⁵

Esarete konu olan ve yukarıda isimsiz mektup yazarının kızgın bir şekilde ifade ettiği deniz savaşının genel olarak seyri şu şekilde cereyan etmişti: “*cenge mübâşeret eylediğimiz gün [...] kendi adamlarımızı almak için Hacı İbrahim deniz purdasına*³⁶ *gitti biz adamlarımızı aldık küffâr rüzgâr üstünden pupa geldi üstümüze biz dahi rüzgâr purdasına*³⁷ *döndük küffâr rüzgâr üstümüzden geldi çattı bir kat alabanda*³⁸ *sağdı biz dahi küffâra atmaya başladık ol vakit Hacı İbrahim gördü ki bizim küffâr ile ceng ediyoruz ol vakit deniz purdasından döndü bizim üzerimize geldi...*”³⁹. Bu şekilde savaş panoramasını çizen mektup yazarının iki kere ismini zikrettiği ve kendilerine yardım etmeye geldiğini sandıkları kişi Hacı İbrahim aslen Giritlidir. Onun ismini hatırda tutmakta fayda var çünkü Hacı İbrahim çok daha sonra Napolyon Savaşları esnasında Adriyatik’te yapılan deniz savaşlarında da büyük bir olasılıkla karşımıza çıkacak isimlerden birisi olacaktır.⁴⁰ Bu noktada bu ismin daha sonra karşımıza bir kere daha çıkmasında izlediği, ancak Napoli’de esir edilenlerin kızgınlığına yol açan, bir “stratejisinin” olduğunu baştan ifade etmekte yarar var.

Cezayir’den yola çıkıp Napoli yakınlarında saldırıya uğrayan gemi, mücadelesine devam ederken, umutlu bir şekilde kurtulmayı beklemiş ve Hacı İbrahim’in gemisini görünce de şüphesiz sevinmişti. Ancak anlaşıldığı kadarıyla durum hiç öyle olmamıştı. Diğer bir mektupta kardeşi Osman’a yazan yine isimsiz mektup sahibi şu bilgileri verecektir: “*Napolitan küffârında esir olduğumuz*

³³ Kemal Kahraman, “Cezayir: Osmanlı Dönemi”, *TDVİA*, cilt:7, (1993): 486-489. Korsanların çoğu seferlerinde merkezden bağımsız başına buyruk hareket ettiklerini de biliyoruz. Bu durum Osmanlı Devleti adına özellikle Venedik özelinde türlü sorunların da ortaya çıkmasına sebebiyet vermekteydi. Bkz. Özgür Oral, “Osmanlı-Venedik Diplomatik İlişkilerine Bir Katkı: 1763 Tarihli Cezayir-Venedik Antlaşması”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, cilt:6, sayı:2, (2017): 103-130

³⁴ ASNP, *Museo. Miscellanea di Scrittura-stanza*, mektup no: 24

³⁵ ASNP, *Museo. Miscellanea di Scrittura-stanza*, mektup no: 24

³⁶ Büyük bir ihtimalle mektup yazarı “deniz bordası” demek istiyor. Mektuplarda ifade edilen teknik kavramların büyük bir kısmının yanlış yazılmış olması mektup yazarlarının bu ifadeleri kulaktan duyma bilgilerle kâğıda geçirdiklerinin işaretidir.

³⁷ “Borda” denmek isteniyor olabilir ya da Venedik lehçesinde bulunan ve kuvvetli rüzgâr anlamına gelen *provénza* da kastediliyor olabilir. Bkz. Adreas Tietze ve Henry Renée Kahane, *The Lingua Franca in the Levant: Turkish Nautical Terms of Italian and Greek Origin*, (Urbana: University of Illinois Press, 1958): 361; Manlio Cortelazzo, *Dizionario Veneziano Della Lingua e Della Cultura Popolare nel XVI Secolo*, (Padova: La Linea Editrice, 2007): 1058

³⁸ Alla banda. Bkz. Adreas Tietze ve Henry Renée Kahane, *The Lingua Franca in the Levant: Turkish Nautical Terms of Italian and Greek Origin*, s.57

³⁹ ASNP, *Museo. Miscellanea di Scrittura-stanza*, mektup no: 24

⁴⁰ Bkz. Kahraman Şakul, “Osmanlılar Fransız İhtilâline Karşı: Adriyatik ve İtalya Sularında Osmanlı Donanması”, *Nizâm-ı Kadim’den Nizâm-ı Cedid’e*, içinde, Seyfi Kenan (ed.), (İstanbul: İSAM, 2010): 263, dipnot:15

cümlenin malûmu olmuştur ama ne güne oldu dersiniz Cezayir’den çıktığımızın 23. Günü Napolitan keylarında sabah namazı rüzgâr üzerinden bir fırkaton⁴¹ geldi bizim ile cenk...[oldu]...Hacı İbrahim kapudan geldi bizim altımızdan 7-8 top atıp yol verdi firâr eyledi...⁴² Firarın sebebini çok da aramaya gerek yok, aslında İbrahim kaptan anlaşılan o ki durumun vahametini görmüş ve oradan ayrılmayı tercih etmişti. Bu ayrılış elbette kendi adına avantajı ve hayatta kalmayı sağlarken öte yandan geride kalan için farklı bir sonuca yol açacaktı. Bunun yanı sıra yine gemide olan Ahmed adlı birisinin babasına yazdığı mektupta İbrahim kaptanın hemen firar etmediğini de anlıyoruz. Mektupta özetle çatışmanın seyrine dair şöyle devam ediliyor: “benim peder azizim hâl keyfimizden sual edersen seferimizin 24. Günü...[bu felaket zuhur eyledi]...küffârın teknesi rüzgâr üstünden geldi çatdı cenge başladık Hacı İbrahim deniz bordasına gitmiş idi bizî gördü ki ceng eyliyoruz ol vakit döndü geldi bizim rüzgâr altından 5 pare top attı sonra yalmız idi çekti gitti diğér ol gün akşama kadar bizim cengimizi seyreyledi çün gece oldu ol gece [...] sancâğın çekmiş forsunu orta yereki çekmiş ol dabi bizî akşama kadar gene böyle seyreyledi kadir olmadı yanımıza gelmeye”⁴³

Bir başka mektup yazarı Mustafa kendi vaziyetlerini kardeşi İbrahim’e anlatırken esir düşmelerini yukarıda anlattığımız gelişmelerle ilişkilendirecek ve bunun yanı sıra şu noktanın da altını çizicekti: “Hacı İbrahim ol zaman geliüb bizim altımızdan 7-8 top atıp yol verdi firâr eyledi küffâr ile rüzgâr üzerinden üç gün üç gece ceng eyledik armamız kalmadı hepsi döküldü cebhânemizden suâl edersiz bir tane barut kalmadı ol zaman bizî esir aldı”⁴⁴ Bir bakıma ortaya çıkan tablo iki açıdan da esir düşenlerin şanssızlığını bize göstermektedir. Her ne kadar aynı satırın yazarları iki olumsuz durumu kendi penceresinden tartsa da birincisi daha baskın gelecek ve İbrahim kaptanın yaptığı bu işi *hoş etmedi* cümlesi ile özetleyecekti ve artık durumlarını Allah’a havale ederek *Azim-üş-şân hazretleri bize imdâd eyleye* cümleleri ile mektubunu sonlandıracaktı.⁴⁵ Ahmed’den kardeşi Hacı İsmail’e yazılan bir başka mektupta da benzer şekilde ifadeler yer alacak ancak ağırlıklı olarak esir düşmelerinin cephaneye eksikliğinden kaynakladığını söyleyecektir: “üç gün üç gece ceng edüib barut halâs olub ve tek nemiz harâb oldu armamız kalmadı”⁴⁶ Devamında ise şöyle bir vaziyet ortaya çıkacak, sadece düşman ile mücadele edilmeyecek yeni bir uğraş gemicilerin işini bir kat daha zorlayacaktı: “Devletlü inâyetlü merhametlü veliyy-ün-niam efendim sultanım hazretleri bundan böyle malûm olaki bu duâci âciiz kullarından suâl-i şerif buyurulsa yüzüm ve gözüm yere sürüb duânıza mukim ve müdâvim bilesiz [...sultanım...] rüzgâr bir dürlü esti durdu daim küffâr rüzgâr üstünden bizim tekneyi delik deşik eyledi bir yandan suyla uğraşp bir yandan küffâr ile uğraşırken üçüncü yevm cümle günü sancak vakti cebhânemiz tükendi ve tek nemiz’in arması kalmadı”⁴⁷ Hem rüzgâr, hem deniz ile mücadele sonunda ve hem de cephanenin bitmesinin ardından düşman ile çatışmanın neticesinde⁴⁸ yorgun düşen gemideki mürettebat düşmanın elde ettiği *dâima rüzgâr*

⁴¹ Firkate. Uzun ve dar, kürek ve yelkenle hareket edebilen seri gemiler olup, çektiri türü donanma gemileri içinde en küçüğüdür. Bkz. İdris Bostan, *Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri*, (İstanbul: Bilge Yayın, 2005): 228-229

⁴² ASNP, *Museo. Miscellanea di Scrittura-stanza*, mektup no: 8

⁴³ ASNP, *Museo. Miscellanea di Scrittura-stanza*, mektup no: 38

⁴⁴ ASNP, *Museo. Miscellanea di Scrittura-stanza*, mektup no: 1. Ayrıca diğér iki mektupta da benzer bilgiler vardır. Bkz. no:8 ve no:11. “biz bir yandan yanub tutuşuyoruz ol bizim seyrimizi ediyor”, Bkz. ASNP, *Museo. Miscellanea di Scrittura-stanza*, mektup no: 24

⁴⁵ ASNP, *Museo. Miscellanea di Scrittura-stanza*, mektup no: 1 ve Bkz. Halil’den kardeşi 31 Mehmed’e yazılan mektup no:13

⁴⁶ ASNP, *Museo. Miscellanea di Scrittura-stanza*, mektup no: 21

⁴⁷ ASNP, *Museo. Miscellanea di Scrittura-stanza*, mektup no: 24

⁴⁸ Burada düşman teknesine dair bir övgü de vardır: “küffârın teknesi meti böyle ile tâbir olunmaz”. Bkz. ASNP, *Museo. Miscellanea di Scrittura-stanza*, mektup no: 24

*üstünden uzaktan top atma stratejisine karşı koyamamış ve teslim olmak zorunda kalmıştır.*⁴⁹ Ancak mektup yazarı mektubunun sonuna doğru bu mağlubiyete rağmen şöyle bir olasılığın meydana gelebileceğini, biraz da hayıflanarak, dile getirmeden kendini alamamıştı: “*eğer barutumuz tükenmeseydi bizçi deniz üzerinden bir bir alıncaya kadar ceng ederdik ve lâkin barut tükendi armada kalmadı böylece olduğuna binâen tabir olundu*”.⁵⁰

Ortaya çıkan bu olumsuz tablo ve farklı sebeplerin ancak en temelde Giridli Hacı İbrahim’in savaşa bir şekilde müdahil olamamasının verdiği sonuç bütün mürettebatın esir olarak alınması ile neticelenecektir. Mustafa adlı mektup yazarının düştükleri durumun zorluğuna istinaden şu talebi ne kadar zor bir duruma sürüklendiklerinin de özetidir. Çaresizliğin sonunda Mustafa’nın talebi şöyledir: “*küçük büyük camilerde ve mekteplerde okunan Kur’an-Azîm için duâmızı ricâ ve niyâz edesiz*”.⁵¹ Mevcut vaziyet esir olanların kurtulmalarının bir bakıma “mucizeye” bağlı olduğunu gösterirken bu noktada hayatta kalmış olmak bile aslında mucize olarak ifade edilebilir. Malum savaş sırasında bazı askerler ölürken bazıları ise ancak yaralı kurtulabilmişti. Ali adlı gemi mürettebatından bir kişinin Kuşadalı Süleyman Hoca’ya gönderdiği mektupta verdiği rakamlar şu şekildedir: 233 sağ, 50 baş şehid, 20 baş savaş sonrası yakılarak şehit olan ve 35 kişi de yaralı.⁵² Karşı taraftan tam olarak ne kadar kişinin öldüğüne dair net bir rakam veremiyoruz ancak aynı mektup yazarı bu noktada şu ifadeleri yazıya dökcektir: “*keferelerinden 20 kadar kefere sefinesine geldiler kimi yüzünden kimi belinden kimi kolundan yanmışlar onları gördüm ki gayr ne mikdar kefere belâk oldu ma’lûmumuz değildir*”.⁵³

Diğer mektuplarda da söz birliği etmişçesine benzer bilgilere tesadüf ettiğimizi söylerken son olarak mektuplarda geçen birtakım isimleri de ifade etmekte fayda var. Bu aynı zamanda Akdeniz’de dolaşan bir Müslüman gemisinde yer alan mürettebatın az çok kimliklerini de ortaya koyacaktır.⁵⁴ Allı Mustafa, Çolpa Mehmed, Giritli Hasan, Kara Mehmed, Arnavud Ali, Deli Ahmed, Küçük Osman, Arnavud İbrahim, Baba Halil, Sarı Ahmed, Baba Mehmed, Çolak İbrahim, Kuşadalı Süleyman, Giritli Hüseyin, Hacı İsmail, Kıbrıslı Aşçı Ali.

SONUÇ

“Napoli küffârında esir olduğumuz cümlelerin ma’lûmu olmuştur” cümlesi ile mektuplarına başlayan esaret altındaki Müslümanların makaleye konu ettiğimiz gönderilmemiş mektuplarının genelini bize temelde söyledikleri iki şeyi vardır: Birincisi, Akdeniz’de faaliyet gösteren hemen her İtalyan kent devletinde esaret hikâyelerinin varlığına ulaşabileceğimiz mektuplar, ikincisi ise bu mektupların bizlere anlattığı daha net ve içten bir tablo. İtalyanların çok erken dönemlerden itibaren türlü sebeplerle Osmanlı Devleti ile olan münasebetleri beraberinde iki devlet özelinde esaret hikâyelerinin de ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu hikâyelerin anlatıldığı mektuplardaki bilgiler salt mevcut bir vaziyeti resmetmiyor fakat aynı zamanda tarihi birtakım vakaları da gözler önüne seriyor. Her bakımdan esarete konu olan mektuplar, gönderilmiş ya da gönderilmemiş olsunlar, tarih

⁴⁹ “*takdir-i hikmet böyledir faide yokdur*”. Bkz. ASNP, *Museo. Miscellanea di Scrittura-stanza*, mektup no: 24

⁵⁰ ASNP, *Museo. Miscellanea di Scrittura-stanza*, mektup no: 24

⁵¹ ASNP, *Museo. Miscellanea di Scrittura-stanza*, mektup no: 25

⁵² ASNP, *Museo. Miscellanea di Scrittura-stanza*, mektup no: 31. Ayrıca benzer bilgileri Giritli Hüseyin’in kardeşi Ali’ye yazdığı mektupta da buluyoruz. Bkz. Mektup no: 17 ve bkz. mektup no:41. Genel olarak bir gemideki mürettebat sayısı için bkz. Emrah Safa Gürkan, *Sultanın Korsanları: Osmanlı Akdeniz’inde Gazâ, Yağma ve Esaret, 1500-1700*, ss.200-202

⁵³ ASNP, *Museo. Miscellanea di Scrittura-stanza*, mektup no: 31

⁵⁴ ASNP, *Museo. Miscellanea di Scrittura-stanza*, mektup no: 4, 16, 17, 18 ve 41

araştırmalarında önemi haiz belgeler olarak incelenmesi gerekmektedir. Son olarak, makalemize konu olan bu tarz mektupların toplanarak ayrı bir eserde bir araya getirilmesi tarih araştırmaları için oldukça değerli olacaktır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

ASNP (Archivio di Stato di Napoli)

Ministero degli Affari Esteri, Busta: 200, 10 Muharrem 1149

Museo. *Miscellanea di Scrittura-stanza 147*, busta: Arm.C, stipo B, 41, mektup no: 1, 4, 8, 11, 13, 16, 17, 18, 21, 24, 25, 31, 38 ve 41

ASVe (Archivio di Stato di Venezia)

Bailo a Costantinopoli, Lettere e Carteggi, busta:126/1, Rebi-ül-evvel 1113.

Telif Eserler

Acıpınar, Mikail. “Floransalılara Esir Düşen Erdoğan Oğlu Hamza’ya Yazılan Türkçe Bir Mektup (1576)”, *Erdem*, sayı:66, (2014): 5-18

Acıpınar, Mikail. *Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa: Akdeniz’de Diplomasi, Ticaret ve Korsanlık 1453-1599*, Ankara, 2016

Boccardo, Giuliana. *Napoli e l’Islam: storie di musulmani, schiavi, e rinnegati in età moderna*, Napoli: M.D’Auria Editore, 2010

Balletto, Laura. “Genova ed il Mediterraneo Orientale nel Tardo Medioevo”, *Memorie della Accademia Lunigianese di Scienza*, Giovanni Capellini, vol.LXXVI, (2006): 29-87

Bono, Salvatore. *Yeniçağ İtalya’sında Müslüman Köleler*, çev. Betül Parlak, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003

Bono, Salvatore. “Yeniçağda İtalya’da Türk-Müslüman Tutsaklar”, çev. Mahmut H. Şakiroğlu, *Erdem*, sayı:3/9, (1987): 839-848

Bono, Salvatore. “Catture di Musulmani Sulle Coste Italiane (XVI-XIX sec.)”, *Africa*, XXXV-n.2, (Giugno 1980): 281-286

Bono, Salvatore. “Esclaves Turcs en Italie du XVe au XVIIIe Siècle”, *IX. Türk Tarih Kongresi Bildiriler*, II. cilt, Ankara, (1988): 933-943

Bostan, İdris. *Küreklî ve Yelkenli Osmanlı Gemileri*, İstanbul: Bilge Yayın, 2005

Braudel, Fernand. *La Méditerranée e Le Monde Méditerranéen a L’Époque de Philippe II*, Paris: Librairie Armand Colin, cilt:2, 1967

Cortelazzo, Manlio. *Dizionario Veneziano Della Lingua e Della Cultura Popolare nel XVI Secolo*, Padova: La Linea Editrice, 2007

Doğan, Güner. “Osmanlı-Venedik İlişkilerinde Bir ‘Tüccarın’ (Abdurrahman Çelebi) Dünyası (1701-1702): Esaret, Çaresizlik ve Özgürlük”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, cilt:29, sayı:1, (2012): 95-108

Eyice, Semavi. “Testimonianze Genovesi in Turchia”, *Il Veltro*, XXIII/2-4 (1978): 591-597

Fleet, Kate. *Erken Osmanlı Döneminde Türk-Ceneviz Ticareti*, çev. Özkan Akpınar, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2009

Guidetti, Massimo. *Milano e L’Islam*, Milano: Edizioni Medusa, 2016

Gürkan, Emrah Safa. *Sultanın Korsanları: Osmanlı Akdeniz’inde Gazâ, Yağma ve Esaret, 1500-1700*, İstanbul: Kronik Yayınları, 2018

Kahraman, Kemal. “Cezayir: Osmanlı Dönemi”, *TDVİA*, cilt:7, (1993): 486-489

Martin, M.E. “The Venetian-Seljuk Treaty of 1220”, *English Historical Review*, vol.XLV, (1980): 321-330

Mitler, Louis. “The Genoese in Galata: 1453-1682”, *International Journal of Middle East Studies*, vol.10, no.1, (Feb.1979): 71-79

Oral, Özgür. “Osmanlı-Venedik Diplomatik İlişkilerine Bir Katkı: 1763 Tarihli Cezayir-Venedik Antlaşması”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, cilt:6, sayı:2, (2017): 103-130

Parlâz, Selim. “Osmanlı-Ceneviz Ticareti (1450-1500)”, *Archivum Ottomanicum*, sayı:34 (2017): 139-152

- Parmaksızoğlu, İsmet. “Bir Türk Kadısının Esaret Hatıraları”, *İÜEF Tarih Dergisi*, cilt:5, sayı:8, (1953): 77-84
- Pedani, Maria Pia. *Venezia Porta d'Oriente*, Bologna: Società Editrice il Mulino, 2010
- Pedani, Maria Pia. *Osmanlı Padişahının Adına: İstanbul'un Fethinden Girit Savaşı'na Venedik'e Gönderilen Osmanlılar*, çev. Elis Yıldırım, Ankara: TTK Yayınları, 2011
- Pessa, Loredana. *Turcherie: Suggestioni dell'arte Ottomana a Genova*, Genova: Sagep Editori, 2014
- Pistarino, Geo. “Chio dei Genovesi”, *Studi Medievali*, sayı:10, (1969): 3-68
- Pistarino, Geo. “I Genovesi nel Levante fra il Tramonto di Costantinopoli e L'Impero Ottomano”, estratto dal volume, *Aspetti Della Vita Economica Medievale*, Atti del Convegno di Studi nel X Anniversario della morte di Federico Melis, Firenze-Pisa-Prato, 10-14 Marzo 1984, Firenze, (1985): 91-125
- Ridolfo, Livi, *La Schiavitù Medioevale e La Sua Influenza Sui Caratteri Antropologici Degli Italiani*, Roma, 1907
- Sahillioğlu, Halil. “Akdeniz’de Korsanlara Esir Düşen Abdi Çelebi’nin Mektubu”, *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, sayı:17-18, cilt:13, (1963): 241-256
- Schick, İ. Cemil. *Avrupalı Esireler ve Müslüman Efendileri: “Türk” İllerinde Esaret Anlatıları*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2009
- Şakul, Kahraman. “Osmanlılar Fransız İhtilâline Karşı: Adriyatik ve İtalya Sularında Osmanlı Donanması”, *Nizâm-ı Kadim'den Nizâm-ı Cedid'e*, içinde, Seyfi Kenan (ed.), İstanbul: İSAM, 2010
- Tietze, Adreas ve Henry Renée Kahane. *The Lingua Franca in the Levant: Turkish Nautical Terms of Italian and Greek Origin*, Urbana: University of Illinois Press, 1958
- Turan, Şerafettin. *Türkiye-İtalya İlişkileri I, Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine*, Ankara: TTK Yayınları, 2020
- Tzavara, Angeliki. “I Trattati Commerciali Tra Venezia e L'Impero di Trebisonda, 1319-1396”, *Thesaurisma*, 41/42, (2011-2012): 41-87

EKLER

غرتو سعوتو و فزیه مجینلو اوتوزیر ^{تحلیل} حضوره یونیک حضور لرینه کلام اولوز دملاحظ
 یز لکمال اولوز اکر شمال ایدر کوز یلی اودا لارنه اولون بولکلار دن کثایر کوز اوم الی مصطفی بولفا حد
 و حسه لیبول لوز اولوز داغناز او کلند بولکلش کردل حسه قوه مجد انوات علی دلی احد مصطفی بولفایان
 و مصطفی و عماره و کویاک عثمان فیطک شهید کیدی وینی بلوب کمال ایدن اشی و دوست نه قدر وار ایله ارتو حلال
 تن دیدی فیط یزی کفار الیکر زمان ایکی کون صوغه اوج نکتته کوز کدی اوز مان نکتته قایب اولدی کوز بقدی
 کور ماخذی ایچینک اولون انسان بکری التی الی دورت شهید وار اوتوزیش یاره لی وار بورده اولن قره کلند
 فی الجمله کین لاق وار سوروب ایدلینه اقسندن باقما رها الدق قایبه قولونیدن اقدما یانی مینه صابیحان بقرض
 کوز کدی اقدما جیلادی الدق و قرصن ییتشدی چکنک بشلاد قی اکر پر کدی شمال اولوز کسه پر کتده هادروز
 بختنه پورو و احندیده بزاوروز کوشنه یلق صوکره دنی کدی نیم النیسینه ایکی توب اندی کینه دوتی
 اوزون کوشنه چقدی یکنندری فتدی یلسته اندی بزی ایلدی اوج کون اوج کچه کیر ایلدی بزی دق تونوز
 نه بعوت قلدی نه توبی نه قلدی بتون توکلدی بکری و جیحی کونی بشلادق بکری نتیجی کون المدی بوقظا بایشنه
 کله ی بزی آلن یکنک شمال ایدر کوز فرق دورت پان توب چکره هر یطوبه اون کوز خطر توب کاشی اطر باق اذما
 همن الجاجا برا هیسما لله دره بلس او چکن بیلکی نم حرا اولسون

Mektuplardan Bir Örnek (ASNP, Museo. Miscellanea di Scrittura-stanza 147, busta: Arm.C, stipo B, 41)

